

Прадмова

Гісторыя вызначыла гэтай кнізе адмысловы лёс — быць прачытанаю ў наступным, XXI стагодзьдзі. Магчыма, гэта першая беларуская кніга, якая ўжо ТАМ. Там, дзе традыцыя літаратурна-філязофскага плачу па згубленай мове, волі-долі і Бацькаўшчыне непазьбежна зьменіцца сьцьвярдзальнай ідэяй тварэння новае Беларусі. Дзе будзе зразуметая рацыянальная прырода дабра. Дзе запануе філязофія свабоды, асноўныя прынцыпы якой і сфармуляваў па-беларуску Ігнат Абдзіраловіч.

Але сёньня час гэты яшчэ не прыйшоў.

У вашых руках чацьвертае выданьне эсэ Ігната Абдзіраловіча «Адвечным шляхам» — пасья прыжыцьцёвае віленскае кніжкі 1921 года яго ў 1989-м апублікавала самвыдавецкая «Супольнасьць», а ў 1990-м яно было ўключана ў зборнік «Вобраз-90». У тым жа годзе ў перакладзе на расейскую мову гэты твор выйшаў у часопісе «Нёман». Кніга, якая ўвесь савецкі час праляжала ў спэцсховах, прабівае сабе шлях у друк прыватна і паўафіцыйна, наўзбоч ад шырокіх дзяржаўных праграм. Эсэ, якое сёньня яшчэ знаходзіцца на пэрыфэрыі грамадзкай, літаратурнай і філязофскай думкі, не выклікае вялікае цікавасьці мэтраў сёньняшняга літаратуразнаўства, што зусім беспадстаўна сьпісалі яго ў «рамантызм».

Гэта не рамантычны твор. І будучыня яго забясьпечаная ўзрастаньнем ягонае актуальнасьці. Гутарка ідзе пра іншую якасьць нацыянальнае сьведомасьці. Тую гаротную

сытуацыю, у якую гісторыя завяла Беларусь і зь якой паўстала ўласна традыцыя літаратурна-філязофскага плачу, І. Абдзіраловіч разглядае як зыходныя дадзеныя, якія патрабуюць ня столькі эмацыйнае ацэнкі, колькі наступнага, але ўжо сьцьвярджальнага разьвіцця.

Самая прырода станюўчага, прывабная і канструктыўная, ставіць гэты твор наўзбоч ад традыцыі стогнаў аб народнай забітасці, немачы і сьлепаце... Абдзіраловіч – не аналітык разрухі і не плакальшчык над лёсам занябаннае Беларусі. Ён толькі сьцьвярджае, і гэтым – выключны ў сваім часе. Зрэшты, і ў нашым часе таксама. Што і вызначыла ягонае сучаснае пэрыфэрыянае становішча.

Другая магутная ідэя «Адвечным шляхам» – ідэя нацыянальнае тоеснасьці, адэкватнасьці. Усё, што ў табе, у прыродзе тваёй, ёсьць лепшага і людзкага, ты максымальна можаш выявіць толькі як беларус. «Яны ня ўцямілі, – піша І. Абдзіраловіч, – што разам зь беларушчынай мы трацім і лепшую частку чалавечнасьці».

Нарэшце, трэцяя істотная рыса. «Адвечным шляхам» – вяршыня літаратурна-філязофскай думкі нашаніўства і той беларускай культуры, якая ніколі не была савецкай, якая не адчула на сабе разбуральнага ўзьдзеяньня таталітарнае ідэалёгіі. І яшчэ – гэта твор віленскай беларускай культурнай традыцыі, напісаны віленчуком.

Ігнат Канчэўскі (Абдзіраловіч) (1896-1923) – нарадзіўся ў Вільні. Бацька ягоны быў судовым чыноўнікам. Пасьля школы Ігнат вучыўся ў Пецяярбурскім тэхналягічным

інстытуце і Маскоўскім унівэрсытэце. З 1916 г. — у войску. Пасьля — каапэратыўныя курсы ў Маскве і праца ў розных каапэратыўных установах у Смаленску і ў Вільні. Пісаў таксама вершы і артыкулы па каапэрацыі.

Дасканаласьць і унівэрсалізм кнігі «Адвечным шляхам» — выключнай і ў беларускай літаратуры і ў даробку самога І. Абдзіраловіча, — наводзяць на думку калі не пра містыфікацыю, дык, прынамсі, пра таямніцу стварэньня гэтага эсэ, пра неадказальную загадку, якой будзе задавацца, бадай, ўжо наступнае пакаленьне чытачоў.

Сяргей Дубавец

Пасьвячаецца У.І.

Час, калі трэба журыцца
Душою на сьвежых магілах
Пуста-пранёспыхся днёў.

М.Багдановіч

Нашы часы — часы агульнай заблутанасьці, часы паўстаньня праменных, быццам, ідэалаў і іх канечнага зьніканьня праз нядаўгі час... Тое, што раней здавалася чыстым і сьветлым, штодзенна аплятаецца жыцьцёвым брудам і пылам. Так зьнікаюць праменныя ідэалы, пакідаючы распач і безнадзейнасьць. У такія часы адзінокая чалавечая душа шукае, пераглядаючы ўсё тое, што здавалася каштоўным, сьвятым і жаданым.

I

Беларусь як граніца паміж Усходам і Захадам. – Грунтоўная адзнака беларускай гісторыі – духовае ваганьне паміж Усходам і Захадам. – Тыповыя адзнакі Усходу і Захаду. – Мэсыянізм Усходу і Захаду.

На беларускую справу прывычаліся глядзець як на нешта надта нявыразнае, нявызначанае, ня маючае ў сабе духу жывога, каторы можа даць беларусам права на законнае сярод іншых народаў існаваньне. Ён нявыразнасьці беларускай культуры хочучь бачыць духоваю сьмерць народу, яго няздольнасьць вызначыць свой ўласны ідэал. Фармальна мы павінны згадзіцца, што ў нас неакрэсьлена культура, што ў нас смутны гістарычныя шляхі, але ў гэтым ня можна бачыць духовай беднасьці нашага народу, яго няздольнасьці ўласным крокам ісьці да вытварэньня ўласных формаў жыцьця, – не, жыцьцёвыя акалічнасьці даводзяць аб іншым, што навет меней здольныя, меней сільныя народы вытварылі культурна-вызначанае жыцьцё. Калі беларускі народ не стварыў выразнай культуры, дык гэта дзеля таго, што ў гістарычнай спадчыне яго была вялікая трагедыя народнага духу, якую перажыць выпала толькі двум-тром эўрапейскім народам: Беларусь ад X веку і да гэтай пары фактычна зьяўляецца полем змаганьня двух кірункаў эўрапейскай, пеўна арыйскай, культуры – заходняга і ўсходняга. Граніца абодвух уплываў,

падзяляючы славянства на два станы, праходзіць праз Беларусь, Украіну і хаваецца ў балканскіх краях.

Дзесяцёхвяковае ваганьне сьведчыць аб тым, што беларусы, як украінцы і балканскія славяны, не маглі шчыра прылучыцца ні да аднаго, ні да другога кірунку. Мы не зрабіліся народам Усходу, але не прынялі й культуры Зах. Эўропы. За ўвесь час нас пачалі зваць цёмным, дзікім народам.

Толькі па форме мы лічыліся каталікамі або праваслаўнымі, грамадзянамі Масквы і Расеі або Польшчы. Направер мы былі благамі сынамі і цэрквы і касьцёлу і «ojczyzny» і «отечества». Толькі найбольш дрэнныя, духова-распусныя элемэнты нашага народу, як даўней — шляхта, а ў апошнія часы — частка страціўшай сувязь з народам інтэлігэнцыі, ўцяклі ад беларускага карэння, пакідаючы народ на свой ўласны лёс. І народ застаўся жыць сам па сабе: духовым жыцьцём — з ідэаламі і пераконаньнямі паганскай веры, гаспадарчым — з прадпрадвечнымі прыладамі земляробства: сахой, драўлянай бараной, цэпам і жорнамі, ў тым «вечным бары», аб каторым так жудасна п'яе наш беларускі паэт.

Але адмовіўшыся ад карысьці выразнай культуры ў яе поўнасьці, народ схаваў незалежнасьць свайго духу. І вось зараз, калі набліжаецца вялікі крызыс датыхчасовых ідэалаў, калі ўся «культура» знаходзіцца ў небясьпецы і гатова разваліцца ў руіны, беларускі народ — як быццам зьнімаюць з яго векавыя ланцугі — прабуджаецца да жыцьця, да шуканьня новых ідэалаў, да стварэння новых

падставаў чалавечага жыцця.

Гэта – праўда, што мы мала маем, гэта – праўда, што мы шукалі па чужых дарогах і, не знайшоўшы, або здрадзілі бацькаўшчыну і шлі да чужынцаў, або вагаліся паміж варожымі кірункамі. Але зараз прыходзяць часы, калі багач зрабіўся бедаком і пойдзе на вялікі шлях шукаць з намі, гаротнымі, новага багацця, новага чалавечага ідэалу. А з глыбіні вякоў пазірае на нас Скарына, такі ж вагаўшыся, шукаючы, і, жадаючы нас, кажа:

«Над зімнымі хвалямі Дзвіны я быў візантыйцам – Юрым, а ў Кракаве, куды мяне пацягнула за эўрапейскаю ведай, – лацінкам Францішкам. А дапраўды, я ня быў ні Юрым, ні Францішкам, а быў вольным, незалежным духам, якога вы шукаеце, духам агульначалавечым толькі ў беларускай скуру. Шукайце ж!»

* * *

Ваганьне паміж Захадам і Ўсходам і шчырая няпрыхільнасьць ні да аднаго, ні да другога зьяўляецца асноўнаю адзнакаю гісторыі беларускага народу. Прыклад Скарыны, аб якім да гэтай пары няведама, хто ён быў такі, ці каталік, ці праваслаўны, і пеўна, што і той і другі разам, адбівае гэтае зьявішча беларускага духу ў індывідуальнасьці, ў душы нашага першага інтэлігэнта. Гэтую рысу беларуская народная інтэлігэнцыя захавала і да нашай пары, але, як бачым, на тое ёсьць гістарычныя прычыны.